

Ks. Rafał Kamiński CSMA

ORCID: 0000-0002-7822-3402

UKSW – Warszawa

Chrystus ubogi wzorem ewangelicznej rady ubóstwa dla osób konsekrowanych i instytutów życia konsekrowanego

Słowa kluczowe: ubóstwo, rady ewangeliczne, życie konsekrowane, ekonomia, charyzmat

Keywords: poverty, evangelical counsels, consecrated life, economy, charism

Temat niniejszego opracowania¹ może wydawać się bardziej teologiczny niż prawny, nadający się raczej na konferencję ascetyczną niż jako przedmiot analizy w artykule naukowym z prawa kanonicznego. Są to jednak tylko pozory, które postaram się zdemaskować jako mylące.

Aby zrozumieć głęboki sens prawny tak zarysowanego zagadnienia, należy w pierwszej kolejności przypomnieć zasadę chrystocentrycznego porządku Kościoła, a co za tym idzie, wpływającą z niej chrystocentryczną wizję prawa kościelnego i taki sam charakter życia konsekrowanego, które realizuje się poprzez praktykę rad ewangelicznych, w tym ślub ubóstwa. Z takiego ujęcia wyłania się bowiem obraz Chrystusa ubogiego, który staje się wzorem życia według profesji zakonnej zarówno dla poszczególnych wiernych, jak i całych wspólnot tworzących instytuty, których taki sposób życia jest traktowany jako odrębny stan w Kościele².

¹ W pierwotnej wersji był to referat wygłoszony na konferencji naukowej „Dobra doczesne w służbie charyzmatu i misji osób konsekrowanych (Economia a servizio del carisma e della missione)”, zorganizowanej przez Wydział Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie, 23 października 2019 roku.

² Zgodnie z łacińskim ustawodawstwem *christifideles* dzielą się na dwa stany: duchowni i świeccy. Pierwsi z nich, zwani „świętymi szafarzami” (kan. 207 KPK), posiadają urzędowe

Kodeks prawa kanonicznego w kan. 662 (ks. II, cz. III: *Institutores Vitae Consecratae et Societas Vitae Apostolicae*) za najwyższą zasadę życia dla zakonników uznaje wprost: „naśladowanie Chrystusa ukazane w Ewangeliu i wyrażone w konstytucjach własnego instytutu”. Każdy zakonnik naśladowanie tego wzoru praktykuje poprzez „rady ewangeliczne, oparte na nauce i przykładzie Chrystusa-Nauczyciela”, które będąc darem Bożym, „Kościół otrzymał od Pana i z Jego łaski ustawicznie zachowuje” (kan. 575 KPK).

Rada ubóstwa, znajdująca się wśród trzech rad ślubowanych przez zakonnika Bogu i Kościołowi, jest zatem odwzorowywaniem postawy Chrystusa, który stoi w centrum życia ślubującego i jego wspólnoty. Dla zakonnika ubóstwo ma być drogą do osiągnięcia ewangelicznej doskonałości, zaś dla wspólnoty metodą realizacji charyzmatu, formą świadectwa wobec świata oraz narzędziem solidarności i braterstwa z potrzebującymi.

Inspiracją dla tego opracowania jest dokument Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego z roku 2018³, określony jako *Ukierunkowania*. Należy rozważać go łącznie z wydanymi wcześniej (w roku 2014) *Wytycznymi dotyczącymi zarządzania dobrami w instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostolskiego*⁴. Oba dokumenty

wezwanie do budowania Kościoła, wynikające z sakramentu święceń. Wierni świeccy realizują je natomiast jako powołanie chrzcielne. Wśród jednych i drugich są także tacy, którzy poprzez profesję rad ewangelicznych, wyrażoną w ślubach lub innych świętych więzach, zatwierdzonych przez Kościół, w sposób szczególny poświęcają się Bogu, pomagając w ten sposób w zbawczej misji Kościoła. Ich stan nie odnosi się do jego hierarchicznej struktury, jednakże należy do jego życia i świętości (por. kan. 207 § 2 KPK). W odróżnieniu od tego podziału Kodeks kanonów Kościołów wschodnich dzieli wiernych na trzy stany, uznając osoby konsekrowane, prowadzące stały sposób życia wspólnego w jakimś instytucie zatwierdzonym przez Kościół, za odrębny stan życia (*Status religiosus est stabilis in communi vivendi modus*) (kan. 410 KKKW).

³ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *Economia a servizio del charisma e della missione*, Città del Vaticano 2018; tekst polski: Kongregacja do spraw Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Economia w służbie charyzmatu i misji. Boni dispensatores multiformis gratiae Dei* (1 P 4, 10). *Ukierunkowania*, Niepokalanów 2019 [dalej: ESCM].

⁴ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *Lettera Circolare Linee orientative per la gestione dei beni negli Istituti di vita consacrata e nelle Società di vita apostolica*, Città del Vaticano 2014; tekst polski: Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *List okólny Wytyczne dotyczące zarządzania dobrami w Instytutach Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeniach Życia Apostolskiego*, <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/kongregacja-instytutow-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszen-zycia-apostolskiego/listy-kongregacja-instytutow-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszen-zycia-apostolskiego/2014-08-02-list-okolny-wytyczne-dotyczace-zarzadzania-dobrami-w-instytutach-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszeniach-zycia-apostolskiego-45437/> (dostęp: 12 października 2019).

są owocem międzynarodowych sympozjów, organizowanych przez watykańską dykasterię zajmującą się życiem konsekrowanym. Z obu też wynika jasne przesłanie ukazujące najwyższy ideał tego życia. Ma ono odzwierciedlać „ubóstwo Chrystusa, którego całe życie koncentrowało się na pełnieniu woli Ojca i służeniu innym”⁵.

1. Chrystocentryczny charakter życia konsekrowanego

Jak uczy Sobór Watykański II, każdy człowiek został przez Boga powołany do uczestnictwa w Jego życiu i do wspólnoty z Nim (*Ad gentes*, nr 2). Jego Boski plan zakłada, że życie to realizuje się w Kościele, którego najwyższym prawem jest zbawienie człowieka (por. kan. 1752 KPK). Dokonuje się ono w Chrystusie, ponieważ poza Nim nie ma przystępu do Boga. Osiągnięcie zbawienia możliwe jest tylko przez wspólnotę z Chrystusem i jest nieodłączne od realizowania wspólnoty ze wszystkimi innymi ludźmi już z Nim złączonymi. Określona w ten sposób bosko-ludzka relacja, w wymiarze zarówno horyzontalnym, jak i wertykalnym, realizuje się w Kościele i jest zapoczątkowaniem i znakiem przyszłej jedności⁶.

Wchodząc we wspólnotę z Chrystusem, niektórzy ochrzczeni wybierają drogę rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, na której chcą realizować to zjednoczenie z Panem. Jednocześnie poprzez śluby lub inne więzy łączą się z konkretną wspólnotą, by wraz z innymi jej członkami podążać ku zbawieniu według charyzmatu pozostawionego przez założyciela. Nie jest to więc stowarzyszenie religijne lub organizacja realizująca wzniosłe cele, ale podobnie jak cały Kościół, jest to wspólnota wszczepionych w Chrystusa, która odzwierciedla społeczny charakter zbawienia⁷.

Taka społeczność do realizacji tego celu potrzebuje prawa, rozumianego jako element świadomości Kościoła. Cały Kościół kieruje się prawem, które koncentruje się na realizacji wspólnoty, zaś poszczególne instytucje posługują się dodatkowo prawem własnym, które ma im ułatwiać osobistą i wspólnotową realizację ewangelicznego ideału.

Podmiotem prawa kościelnego jest człowiek istniejący w Chrystusie. Nie jest to człowiek jako taki, ale człowiek ochrzczony, wyposażony przez Boga

⁵ Franciszek, *Homilia podczas Mszy św. z biskupami, kapłanami i osobami konsekrowanymi w czasie podróży apostolskiej do Sri Lanki i na Filipiny*, 16 stycznia 2015, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/homilie/filipiny-lev_16012015.html (dostęp: 12 października 2019).

⁶ Por. R. Sobański, *Kościół. Prawo. Zbawienie*, Katowice 1979, s. 85–86.

⁷ Tamże, s. 86.

w potrzebne dary Ducha Świętego, cnoty i łaski, naznaczone niezatartym znamię, przeznaczony do sprawowania kultu i aktywnego udziału w życiu Kościoła⁸.

Wspomniane dary i uzdolnienia należą do struktury osobowości kościelnej i jako ją charakteryzujące decydują o specyfice działań w Kościele i w konsekwencji o prawach i obowiązkach wierzących. Niektórzy z nich, odkrywając dar powołania do ściślejszego naśladowania Chrystusa, wstępują na drogę życia konsekrowanego. Konsekracja zakonna, według rad ewangelicznych, jest zakorzeniona w konsekracji chrzcielnej. W ten sposób została ona scharakteryzowana przez Jana Pawła II w posynodalnej adhortacji o życiu zakonnym *Vita consecrata*⁹. W dokumencie tym Ojciec święty ukazał chrystologiczne i trynitarne podstawy konsekracji zakonnej, która będąc zakorzeniona w chrzcie św., staje się znakiem eschatologicznego Królestwa. Jednocześnie należy pamiętać, że konsekracja zakonna różni się od konsekracji chrzcielnej swą specyfiką, jako że nie jest jej koniecznym następstwem (por. VC, nr 30), ale staje się dobrowolnym naśladowaniem Chrystusa, którego *Vita consecrata* nazywa „najdoskonalszym konsekrowanym”, a Jego życie w „dziewictwie, posłuszeństwie i ubóstwie wyraża synowską i całkowitą wierność wobec zamysłu Ojca” (por. VC, nr 22). Stąd też nie może być innej wizji życia konsekrowanego niż chrystocentryczna, bowiem Chrystus stanowi jego doskonały model, który starają się naśladować osoby składające śluby zakonne.

Ekonomia w służbie charyzmatu i misji zwraca uwagę, że przeżywanie ubóstwa przez osoby zakonne ma być „żywą pamiątką Chrystusa ubogiego” (por. rozdz. I). Rozumie się przez to przeżywanie nowości Ewangelii poprzez naśladowanie Chrystusa w Jego ubóstwie (por. nr 5).

Obecność Jezusa w Kościele manifestuje się na różne sposoby, przede wszystkim jednak poprzez sakramenty, wśród których naczelnie miejsce zajmuje Eucharystia, oraz poprzez słowo objawione. Chrystus jest również obecny we wspólnotowej modlitwie Kościoła (por. Mt 18, 20) oraz w posłudze braterskiej (por. Łk 22, 27; J 13, 1 nn.). Szczególną formą Jego obecności w Kościele jest także życie konsekrowane. Osoby zakonne są miejscem i „pamiątką” Chrystusa czystego, ubogiego i posłusznego. W nich Zbawiciel kontynuuje swoje życie dziewicze, ubogie i posłuszne woli Ojca. Jest to znak Jego całkowitego poświęcenia. Interesujące, że wspomniana adhortacja o życiu konsekrowanym opisuje to za pomocą słowa „pamiątka”, którego sam Jezus używa także w kontekście eucharystycznym, kiedy poleca, by Kościół urzeczywistniał

⁸ Tamże, s. 111.

⁹ Ioannes Paulus II, Adhortatio apostolica *Vita consecrata*, 25 czerwca 1996, AAS 88 (1996) [dalej: VC], s. 377–486.

w ten sposób Jego realną obecność. Ustanawiając Eucharystię jako pamiątkę swej Paschy, poleca uczniom: „to czyńcie na moją pamiątkę” (Łk 22, 19)¹⁰. *Vita consecrata* lapidarnie podsumowuje to w następujących słowach: „Doprawdy, życie konsekrowane jest żywą pamiątką życia i działania Jezusa jako Wcielnego Słowa w Jego odniesieniu do Ojca i do braci. Jest żywą tradycją życia i orędzia Zbawiciela” (VC, nr 22).

Tak jak celem życia zakonnego jest odwzorowanie życia Jezusa, tak On sam jest również celem prawa, które je normuje. Ta chrystocentryczna wizja prawa, zaproponowana przez św. Tomasza z Akwinu, a przejęta od św. Pawła (por. Rz 10, 4), ukazuje Chrystusa jako cel prawa i Tego, do którego skierowane jest wszelkie prawo¹¹. Zbawienie dusz staje się więc celem, motywem i sensem prawa kościelnego. W Tomaszowym ujęciu prawo to składa się z prawa wlane-go (*lex indita*) i prawa nadanego (*lex exterius data*). Do drugiego zbioru oprócz prawa Ewangelii, postanowień Apostołów i ojców Kościoła oraz zwyczaju pozytywnego zalicza się pozytywne prawo stanowione przez kompetentną władzę kościelną. Kościół więc stanowi prawo, którego sam jest celem. W tak pojęty cel – zbawienia realizowanego we wspólnocie Kościoła – wpisuje się również prawo własne każdej wspólnoty zakonnej tworzącej dany instytut. Swoje miejsce znajdują w nich także normy dotyczące profesji zakonnej, ukazujące jako ideał Chrystusa. W omawianym zagadnieniu szczególnie interesującym nas rysem jest Chrystus ubogi jako wzór ewangelicznej rady ubóstwa¹².

2. Naśladowanie Chrystusa ubogiego

Ekonomia w służbie charyzmatu i misji już na samym początku zaznacza:

Papież Franciszek przy każdej okazji nieustannie stawia w centrum *sequela Christi*: „zdecydowaną wolę upodobnienia się do Niego”, do Jego życia, do Jego kenozy (*kénosi*). Misterium Wcielenia stanowi misterium ubóstwa: „będąc bogaty, dla was stał się ubogim” (2 Kor 8, 9). Na krzyżu „Jego ubóstwo stanie się całkowitym огоłoceniem, doświadczy do głębi tajemnicy kenozy jako »Sługa cierpiący«, zapowiadany przez Izajasza” (nr 5)¹³.

¹⁰ Por. V. De Paolis, *La vita consecrata nella Chiesa. Edizione rivista e ampliata a cura di Vincenzo Mosca*, Venezia 2010, s. 31.

¹¹ „Christus est finis legis, ad quem scilicet total ex ordinatur”; Thomas Aquinas, *Ad Rom.* c, L. 1, n. 819. 10.

¹² Por. R. Sobański, *Nauki podstawowe prawa kanonicznego*, t. 2: *Teologia prawa kościelnego*, Warszawa 2001, s. 115–116, 122–123.

¹³ Wyrażenie *sequela Christi* pojawia się w konstytucji *Lumen gentium* (nr 44) oraz w adhortacji *Vita consecrata* (nr 18). W tej ostatniej termin *sequela* użyty jest w jeszcze innych kontekstach (numery 1, 6, 14, 15, 16, 28, 36, 37, 52, 64, 65, 66, 72, 75, 84, 85, 106, 112).

Tym samym została przypomniana, wyrażona w Kodeksie, najwyższa zasada życia zakonnego, jaką jest „naśladowanie Chrystusa ukazane w Ewangelii i wyrażone w konstytucjach własnego instytutu” (kan. 662 KPK)¹⁴.

Ewangelia Jezusa Chrystusa jest źródłem prawa Bożego, „pierwszego ustanowienia”, określonego w późniejszym czasie przez Apostołów i ojców Kościoła, zwyczaj Kościoła, a także stanowione prawo pozytywne¹⁵. Konstytucje instytutu zakonnego są natomiast „kodeksem fundamentalnym” (kan. 587 § 1 KPK), który łączy w sobie elementy duchowe i prawne, w celu ich zharmonizowania, do czego wzywa Kodeks w paragrafie 3 kan. 587 KPK¹⁶. Wymiar duchowy konstytucji zakonnych jest potwierdzeniem przekonania, że najwyższą normę życia pojedynczego zakonnika oraz całej wspólnoty zakonnej stanowi naśladowanie wzoru, jakim jest Jezus Chrystus. Nie sposób zatem, by konstytucje nie zawierały elementów duchowych, ponieważ to właśnie one powinny stanowić podstawowe źródło dla wszystkich norm konstytucji, w tym również tych odnoszących się do ewangelicznej rady ubóstwa, oraz dla innych zbiorów prawa własnego. Zasada ta dotyczy także ślubu ubóstwa i zarządzania dobrami materialnymi instytutu¹⁷.

Jak zauważa Bożena Szewczul, „Konstytucje są pewnym doświadczeniem ducha, a wchodząc niejako w dialog z czytającym je członkiem instytutu, wzbudzają w nim to samo pragnienie naśladowania Chrystusa”¹⁸. Zakonne konstytucje powinny przekazywać wartości, intuicje i bogactwo ewangelicznego życia założyciela i jego pierwszych towarzyszy. W realizacji obowiązku naśladowania Chrystusa można wskazać kilka istotnych elementów, które powinny zawierać normy konstytucyjne. Należą do nich wierność charyzmatowi założyciela i ukształtowanemu przez niego dziedzictwu instytutu oraz przeżywanie własnej konsekracji poszczególnych zakonników w głębszej jedności z Kościołem i przysparzanie mu świętości dzięki świętości własnego życia (por. VC, nr 36). Z całą pewnością doskonałość tę zdobywa się również poprzez

¹⁴ Źródłem tego kanonu należy poszukiwać w soborowych dokumentach: Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 46; Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, nr 1–2; Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, nr 18, a także w nauczaniu Pawła VI: Adhortacja apostolska *Evangelica testificatio*, nr 12.

¹⁵ Por. M. Useros-Carettero, „*Statua Ecclesiae*” y „*Sacramenta Ecclesiae*” en la *Eclesiologia de St. Tomàs*, Roma 1962, s. 118.

¹⁶ Kan. 587 § 3 KPK: „W tym kodeksie należy odpowiednio zharmonizować elementy duchowe i prawne; przy czym jednak nie powinno się mnożyć norm prawnych bez konieczności”.

¹⁷ Por. B. Szewczul, *Zasadność rewizji konstytucji instytutów zakonnych oraz ich zawartość i forma według dokumentów kościelnych*, „Prawo Kanoniczne” 59 (2016), nr 4, s. 45.

¹⁸ Taż, *Znaczenie prawa własnego instytutów życia konsekrowanego dla rozwoju duchowego ich członków*, w: *Prawo kanoniczne pomocą osobom konsekrowanym w dążeniu „ad perfectam caritatem”*, red. B. Szewczul, Warszawa–Kraków 2015, s. 51.

czerpanie przykładu z Chrystusa ubogiego i praktykowanie cnoty ubóstwa indywidualnie, jak i przez całą wspólnotę.

Jest to zatem wezwanie do dalece wierniejszego naśladowania życia Syna Bożego ukazanego w Ewangelii i zbiorach prawa własnego instytutu niż to, do którego wezwany jest ogół wiernych¹⁹. Zakonnicy mają wzorować się na Boskim Mistrzu w Jego czystości, ubóstwie i posłuszeństwie, aż do całkowitego upodobnienia się do Niego²⁰.

Ideał ten został zawarty przez ustawodawcę w kanonie definiującym życie konsekrowane (kan. 573 § 1 KPK), a następnie powtórzony w kanonie otwierającym normy dotyczące praw i obowiązków zakonników (kan. 577 KPK). Jest to zatem przypomnienie, że chęć naśladowania Chrystusa powinna stanowić podstawę i motywację do wykonywania wszystkich obowiązków życia zakonnego w jak najlepszy sposób²¹.

Dokumenty Kościoła wyraźnie wskazują, że to naśladowanie nie może polegać tylko na zewnętrznych gestach lub na miłowaniu Chrystusa bardziej niż ojca czy matkę, syna czy córkę (por. Mt 10, 37), ale winno ono zmierzać znacznie dalej. Naśladowanie to musi obejmować całą egzystencję zakonnika, która powinna być historyczną kontynuacją szczególnej obecności zmar twychwałego Pana, przedłużeniem Jego człowieczeństwa w historii, staniem się Chrystusem (por. VC, nr 19, 76, 104, 109), ustawicznym uprzytamnianiem w Kościele tej formy życia, jaką obrał Jezus (por. VC, nr 22), przyjęciem najbardziej radykalnej formy urzeczywistniania zasad Ewangelii (por. LG, nr 46; VC, nr 18).

Velasio De Paolis w swoim obszernym dziele na temat życia konsekrowanego w Kościele zauważa, że ewangeliczne wezwanie, aby zostawić wszystko i pójść za Jezusem (por. Mt 10, 37), stanowi program życia aktualny dla ludzi powoływanych we wszystkich czasach. Chrystus wzywa tylko niektórych, by poprzez praktykowanie rad ewangelicznych dzielili Jego własne doświadczenie życia czystego, ubogiego i posłusznego. Dla osób konsekrowanych są one więc manifestacją pragnienia całkowitego poświęcenia życia Chrystusowi. Racją dla takiej decyzji jest świadomość, że jest to forma życia samego Zba-

¹⁹ Wezwanie do naśladowania Chrystusa przez wszystkich wiernych formułuje św. Paweł w listach apostołskich: 1 Kor 11; 1 Tes 1, 6.

²⁰ Por. B. Szewczul, *Zasadnicze elementy życia konsekrowanego a „nowe bukłaki” w świetle dokumentu Młode wino, nowe bukłaki. Życie konsekrowane od Soboru Watykańskiego II i wyzwania nadal otwarte. Ukierunkowania*, w: *Dla młodego wina nowe bukłaki. Życie konsekrowane w trzecim tysiącleciu*, red. E. Korbut, B. Szewczul, Warszawa–Kraków 2018, s. 67–68.

²¹ Tamże, s. 68.

wiciela²². Zdaniem Bożeny Szewczul, tak dalece idące wezwanie do naśladowania Go świadczy o radykalizmie życia konsekrowanego, jego oryginalności i odrębności w stosunku do innych stanów w Kościele²³. Taka forma życia była obecna od początku jego historii i jako taka wyraża jego naturę, i nigdy nie zniknie, jako niezbywalny i konstytutywny element Kościoła (por. VC, nr 22). Sposób życia osób konsekrowanych w porównaniu z życiem wiernych świeckich powinien ukazywać ubóstwo jako trwałą wartość we współczesnym świecie (por. VC, nr 1). Zadaniem osób konsekrowanych jest też „podtrzymywanie w ochrzczonych świadomości podstawowych wartości Ewangelii” (VC, nr 33).

Nowość misji osoby konsekrowanej polega więc na tym, że poprzez świadectwo własnego życia staje się ona znakiem dla świata. Jej zadanie polega na głoszeniu w tym świecie Boga. Konsekrowany ma do zakomunikowania biednym dobrą nowinę, która nie dzieli, ale ogłasza miłość Boga wobec wszystkich²⁴. Świadectwo to dokonuje się również przez praktykowanie ubóstwa.

3. Ewangeliczna rada ubóstwa

Aby zrozumieć, na czym polega ubóstwo zakonne, którego wzorem jest sam Chrystus, należy odpowiedzieć na pytania: Czym jest ewangeliczna rada ubóstwa? Do czego wzywa i na czym polega jej praktykowanie w życiu poszczególnych członków i całych instytutów życia konsekrowanego?

Osoby konsekrowane, składając profesję zakonną, zgodnie z prawem własnym swojego instytutu, zobowiązują się do życia według ewangelicznego projektu, skonkretyzowanego mocą charyzmatu założycielskiego. Rady ewangeliczne, w tym ubóstwo, pełnią funkcję znaku Chrystusa, Jego zbawczej misji oraz pełnej miłości relacji do Ojca i każdego człowieka (por. LG, nr 41; VC, nr 16, 24, 32, 35; kan. 599–601 KPK)²⁵.

Profesja rad ewangelicznych wyzwala w zakonniku przede wszystkim dynamizm, który pozwala mu uczynić z samego siebie całkowitą ofiarę. To właś-

²² VC, nr 18: „Jego sposób życia w czystości, ubóstwie i posłuszeństwie jawi się bowiem jako najbardziej radykalna forma życia Ewangelią na tej ziemi, forma rzeć można Boska, skoro przyjął ją On sam, Człowiek-Bóg, jako wyraz więzi łączącej Jednorodzonego Syna z Ojcem i z Duchem Świętym. Oto dlaczego chrześcijańska tradycja mówiła o tej »obiektywnej wyższości życia konsekrowanego«”; por. V. De Paolis, *La vita consacrata nella Chiesa*, dz. cyt., s. 28–29.

²³ V. De Paolis, *La vita consacrata nella Chiesa*, dz. cyt., s. 69.

²⁴ Por. C. Parzyszek, *Życie konsekrowane w posoborowym nauczaniu Kościoła*, Ząbki 2007, s. 714.

²⁵ Por. W. Necel, *Prawo własne instytutu życia konsekrowanego jako funkcja charyzmatycznego obdarowania Kościoła*, Poznań 2006, s. 237–239.

nie terminy „ofiara” i „całopalenie” – a więc całkowita ofiara własnego życia – oddają sens i znaczenie zakonnej konsekracji. Ofiara ta dokonuje się w życiu codziennym, w którym zakonnik poprzez pełnienie swoich obowiązków czyni ofiarę z własnego życia²⁶.

Jednym z aspektów oddania w życiu konsekrowanym jest życie ubogie według ewangelicznej rady ubóstwa. Można wyróżnić jej dwa wymiary: prawny i duchowy. W prawie powszechnym została ona określona następująco:

Ewangeliczna rada ubóstwa do naśladowania Chrystusa, który będąc bogaty, stał się dla nas cierpiącym niedostatek, prócz życia w rzeczywistości i w duchu ubogiego, prowadzonego pracowicie w trzeźwości i dalekiego od ziemskich bogactw, niesie ze sobą zależność i ograniczenie w używaniu dóbr i dysponowaniu nimi, zgodnie z własnym prawem poszczególnych instytutów (kan. 600 KPK)²⁷.

Dla scharakteryzowania rady ubóstwa szczególnie istotne są dwa elementy: „zależność” i „ograniczenie”, które występując łącznie, wzajemnie się uzupełniają i interpretują²⁸. W tekście kanonu zostało jednak podkreślone, że za-

²⁶ Por. V. De Paolis, *La vita consacrata nella Chiesa*, dz. cyt., s. 29.

²⁷ Normę tę należy interpretować także w oparciu o nr 13 soborowego dekretu *Perfectae caritatis*: „Dobrowolne ubóstwo podjęte celem naśladowania Chrystusa, którego jest ono znakiem, dziś szczególnie cennym, winno być przez zakonników konsekwentnie praktykowane, a nawet, jeśli zaszłyby taka potrzeba, wyrażane także w nowych formach. Poprzez nie uczestniczą oni w ubóstwie Chrystusa, który dla nas stał się ubogi, choć był bogaty, aby nas ubogacić swoim ubóstwem (por. 2 Kor 8, 9; Mt 8, 20). Gdy chodzi o ubóstwo zakonne, nie wystarczy w używaniu dóbr kierować się wolą przełożonych, ale zakonnicy winni być ubogimi i w duchu, i w rzeczywistości, gromadząc skarby w niebie (por. Mt 6, 20). Niechaj wszyscy, pełniąc swoje obowiązki, uważają się za podległych powszechnemu prawu pracy i zdobywając w ten sposób środki konieczne do życia oraz prowadzenia działalności, niech odrzucą wszelką nadmierną troskę o dobro materialne i powierzą się opatrności Ojca Niebieskiego (por. Mt 6, 25). Zgromadzenia zakonne mogą w swoich konstytucjach wyrazić zgodę, by ich członkowie zrzekli się majątku rodzinnego już otrzymanego lub mającego przypaść im w udziale. Same instytuty, biorąc pod uwagę warunki miejscowe, niech starają się dawać jakby zbiorowe świadectwo ubóstwa i ze swych własnych dóbr niech udzielają środków na inne potrzeby Kościoła i utrzymanie ubogich, których wszyscy zakonnicy winni miłować w duchu Chrystusowym (por. Mt 19, 21; 25, 34–46; Jk 2, 15 n.; 1 J 3, 17). Prowincje i domy instytutów winny jedne drugim używać swoich dóbr doczesnych, tak aby te, które mają więcej, wspierały inne, które cierpią niedostatek. Chociaż instytuty, zachowując swe reguły i konstytucje, mają prawo posiadania tego wszystkiego, co niezbędne do utrzymania i do prowadzenia ich dzieł, to jednak niech unikają wszelkiej postaci zbytku, nieumiarkowanego zysku i gromadzenia majątku”.

²⁸ Na zależność jako nieodłączne kryterium w praktykowaniu rady ubóstwa zwrócił uwagę papież Paweł VI w adhortacji apostołskiej *Evangelica testificatio*, nr 21 (por. <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/pawel-vi/pawel-vi-adhortacje/adhortacja-apostolska-evangelica-testificatio-wskazania-na-temat-odnowy-zycia-zakonnego-wedlug-nauki-soboru-watykanskiego-ii-20431/> [dostęp: 15 października 2019]) oraz Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego w dokumencie *La vita*

leżność i ograniczenie w dysponowaniu dobrami nie zakłada rezygnacji z prawa własności. Kwestie te reguluje prawo własne instytutu²⁹.

Zależność zakonnika od przełożonych jest zgodna z duchem ubóstwa, który wzywa do rezygnacji z tego, co niesie ze sobą używanie dóbr doczesnych, do nieprzywiązywania się do nich oraz do powściągliwości i oszczędności w ich używaniu. Ograniczenie natomiast obejmuje zarówno używanie, jak i dysponowanie dobrami. Używanie odnosi się do przeznaczania ich dla samego siebie. Prawidłowe dysponowanie dobrami oznacza bowiem ich oszczędzanie ze względu na inne osoby, z uwzględnieniem ich potrzeb. Nie jest łatwo określić granice zależności i ograniczenia w stosunku do dóbr doczesnych. Kan. 600 KPK odsyła w tym zakresie do prawa własnego instytutów. Jest to zupełnie zrozumiałe, zważywszy na ich różnorodność.

Określenie granic zależności i ograniczenia w używaniu dóbr w poszczególnych instytutach będzie zatem zależec od kilku czynników. De Paolis wymienia wśród nich: tradycję, duchowość i cel instytutu. Nie bez znaczenia jest też kontekst kulturalny, historyczny i społeczny, w jakim żyje i działa instytut³⁰.

Uwzględniając powyższe kryteria, należy uznać, że reguły dotyczące życia według ewangelicznej rady ubóstwa wymagają większego doprecyzowania w prawie własnym niż w przypadku pozostałych dwóch, to jest czystości i posłuszeństwa, gdyż winno to odpowiadać celowi, jaki charakteryzuje dany instytut. Konstytucje więc, razem z innymi aktami prawnymi, takimi jak reguły, dyrektoria czy statuty, powinny w konkretny sposób wyjaśniać przedmiot słu bu ubóstwa i wynikające z niego zobowiązania dla poszczególnych członków instytutu oraz całej wspólnoty. Nie jest bowiem wystarczające dla ich określenia stwierdzenie, że dysponowanie i używane dóbr powinno dokonywać się za pozwoleniem kompetentnych przełożonych oraz że oni sami winni kierować

religiosa nell'insegnamento della Chiesa i suoi elementi essenziali negli istituti dediti alle opere di apostolato, cz. III, pkt V § 21–22 (por. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/rc_con_ccsclife_doc_31051983_magisterium-on-religious-life_it.html [dostęp: 15 października 2019]) oraz w dokumencie *Directive sulla formazione negli istituti religiosi*, nr 14 (por. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/rc_con_ccsclife_doc_02021990_directives-on-formation_it.html [dostęp: 15 października 2019]). W podobnym tonie wypowiada się Jan Paweł II w adhortacji *Vita consecrata*, nr 21.

²⁹ Odesłanie do prawa własnego nie oznacza, że w prawie powszechnym nie znajdują się normy wspólne dla wszystkich instytutów, odnoszące się do praktykowania rady ubóstwa. Wystarczy wymienić kanony: 610 § 2, 619, 634 § 2, 635 § 2, 636–640, 672 (łącznie z kan. 285 § 4), 696 § 1 KPK. Por. Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, List okólny *Wytyczne dotyczące zarządzania dobrami w Instytutach Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeniach Życia Apostolskiego*.

³⁰ Por. V. De Paolis, *La vita consecrata nella Chiesa*, dz. cyt., s. 80.

się w sprawowaniu w tym zakresie swojej władzy kryterium wielkodusznego moderowania używania dóbr, zgodnie z charyzmatem własnego instytutu³¹.

Elementy duchowe charakteryzujące ubóstwo wpływają przede wszystkim z podkreślonego już wyboru naśladowania Chrystusa ubogiego. Jest to konkretny styl życia, który zakłada, że zakonnicy z jednej strony umieją funkcjonować bez dóbr doczesnych, a z drugiej potrafią uczestniczyć w ubóstwie potrzebujących i przychodzić im z pomocą, zdobywając dla nich środki poprzez własną pracę. Jest to model życia „ubogich w duchu” (Mt 5, 3)³².

W kan. 600 KPK, jak przekonuje De Paolis, został w sposób ewidentny określony styl życia, który powinien być typowy dla osób konsekrowanych i który jest zwierciadłem ślubowanego ubóstwa³³. W kanonie tym ustawodawca wyraża przede wszystkim praktyczne wymogi rady ubóstwa, to jest życie ubogie w duchu i w praktyce, pracowite i charakteryzujące się powściągliwością w posiadaniu i korzystaniu z dóbr doczesnych, co nie oznacza, że nie jest możliwe praktykowanie ubóstwa w warunkach dobrobytu³⁴.

Praktykowanie ubóstwa odbywa się zawsze w konkretnym kontekście. W dzisiejszym świecie napotyka ono niemałe trudności. Żyjemy bowiem w czasach, w których ewangeliczna rada ubóstwa „staje wobec materialistycznej żądzy posiadania, dehumanizującej życie człowieka i sprowadzającej do poziomu utylitaryzmu” (VC, nr 89)³⁵. W takich warunkach niezwykle istotnym zadaniem dla instytutów życia konsekrowanego jest formacja swoich członków oraz kandydatów. Formacja do ewangelicznego ubóstwa trwa przez wszystkie etapy życia zakonnego i – jak podkreśla Kongregacja Instytu-

³¹ Por. Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, Bologna 2017, s. 102–103.

³² Por. V. De Paolis, *La vita consacrata nella Chiesa*, dz. cyt., s. 80–81.

³³ Por. tamże, s. 81. Na temat ewangelicznej rady ubóstwa szerzej piszą także inni autorzy: *Povertà*, w: *Dizionario degli Istituti di perfezione*, red. G. Pellicia, G. Rocca, t. 7, Roma 1984, s. 245–410; V. Casas Garcia, S. Gonzalez Silva, *Povertà*, w: *Dizionario Teologico della Vita Consacrata*, Milano 1994, s. 1242–1283; M. Dortel Claudot, *Povertà*, w: *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, red. C. Corral Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Cinisello Balsamo 1996, s. 812–813; A. Pigna, *La povertà evangelica*, Roma 1985; L. Crippa, *Povertà amata, Povertà beata. Riflessioni e orientamenti alla luce del Vaticano II*, Milano 1989.

³⁴ Por. Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, dz. cyt., s. 101. Znaczenie tego kanonu zarówno dla praktykowania osobistego ubóstwa, jak i zarządu dóbr doczesnych w instytutach podkreślają m.in.: V. Mosca, *Povertà e amministrazione dei beni negli istituti religiosi*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 3 (1990), s. 234–263; Y. Sugawara, *Religious poverty. From Vatican Council II to the 1994 Synod of Bishops*, Roma 1997; S. Recchi, *Commento a un canone. Il consiglio evangelico della povertà (can. 600)*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 21 (2008), s. 436–443

³⁵ Por. M. Tatar, „Nadzieja zawieść nie może”. *Perspektywy życia konsekrowanego*, w: *Dla młodego wino nowe bukłaki*, dz. cyt., s. 148.

tów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego w dokumencie *Młode wino, nowe bukłaki*³⁶ – jest ona zakorzeniona „w przekonaniu o prymacie bycia nad posiadaniem, etyki nad ekonomią” (nr 26). Marek Kotyński zwraca uwagę, że w formacji nie wystarczy, by przyswoić sobie i respektować zasady ubóstwa osobistego, gdyż „one nie zwalniają z poważnego i roztropnego rozeznania kwestii ubóstwa Instytutu poprzez ocenę, działanie i znaczące świadectwo w Kościele i wśród Ludu Bożego” (MWNB, nr 27)³⁷. Jak stwierdza autor, czynnikiem najbardziej wychowującym jest świadectwo ubóstwa przełożonych i całego instytutu, gdyż przebija z niego duch dzielenia się i etyka solidarności z innymi. „Wychowanie do ubóstwa winno konsekwentnie stawiać na dyspozycyjność, solidarność, korzystanie z ubogich środków, wspólne decydowanie o strukturach, zasobach materialnych i ludzkich instytutu, zwłaszcza gdy jest ono przewidziane przez prawo powszechne i zakonne”³⁸.

Chociaż konkretne wskazania dotyczące praktykowania ewangelicznej rady ubóstwa będą zróżnicowane w zależności od charakteru instytutu, to jednak dla życia zakonnego jako takiego ważne będzie stwierdzenie wyrażone przez ustawodawcę w kan. 607 § 1 KPK, że konsekracja zakonna jest „poświęceniem całej osoby”, które stanowi „znak przyszłego wieku”, jako „całkowitego oddania się (...) Bogu w ofierze”. Prawodawca w paragrafie 2 tego kanonu wymaga publicznego złożenia ślubu ubóstwa oraz praktykowania go we wspólnocie zakonnej, natomiast w paragrafie 3 wzywa do publicznego świadectwa, jakie zakonnicy winni dawać Chrystusowi i Kościołowi, oraz wymaga „oddzielenia się od świata, zgodnie z charakterem i celem każdego instytutu”.

Jak zauważa włoska Konferencja Wyższych Przełożonych, z powyższych założeń normatywnych wynika niezbicie, że nie istnieje jedna właściwa droga praktykowania ewangelicznej rady ubóstwa. Ponadto pozostaje ona zawsze środkiem do osiągnięcia doskonałości, a nie celem samym w sobie. Należy rozważać ją zawsze wspólnie z pozostałymi dwoma radami, z poświęceniem się Bogu, z życiem we wspólnocie, z duchem służby i świadectwa, które pojmowane wspólnie stanowią dla osoby konsekrowanej, zgodnie z brzmieniem kan. 607 § 1 KPK, „przedziwne zaślubiny w Kościele dokonane przez Boga”, na skutek którego „całe jej istnienie staje się ustawiczną czcią Boga w miłości”³⁹.

³⁶ Kongregacja do spraw Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Młode wino, nowe bukłaki. Życie konsekrowane od Soboru Watykańskiego II i wyzwania nadal otwarte. Ukierunkowania*, Warszawa 2017 [dalej: MWNB].

³⁷ Por. M. Kotyński, *Wyzwania wobec formacji konsekrowanych w świetle dokumentu „Młode wino, nowe bukłaki”*, w: *Dla młodego wino nowe bukłaki*, dz. cyt., s. 121.

³⁸ Tamże, s. 122.

³⁹ Por. Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, dz. cyt., s. 104.

4. Rada ubóstwa w życiu osoby konsekrowanej

Pierwsza część niniejszego opracowania ukazuje Chrystusa ubogiego jako wzór ewangelicznej rady ubóstwa dla osób konsekrowanych. Pytanie, jakie należy zadać w tym miejscu, brzmi zatem: W jaki sposób osoba konsekrowana może w swoim życiu zakonnym naśladować Chrystusa ubogiego?

Na nowo należy przypomnieć, za Velasio De Paolisem, że naśladowanie Chrystusa obejmuje różne aspekty, w zależności od specyfiki instytutu (por. kan. 577 KPK). Precyzują je normy zawarte w konstytucjach danego instytutu (kan. 587 § 1), które wskazują również środki skutecznego naśladowania Chrystusa, zgodnie ze stylem danej wspólnoty⁴⁰. Dlatego też każdy zakonnik

⁴⁰ Por. V. De Paolis, *La vita consacrata nella Chiesa*, dz. cyt., s. 491. Przykładowe normy prawa własnego w odniesieniu do praktykowania rady ubóstwa zostały wyrażone w konkretnych obowiązkach członka zgromadzenia: „Art. 42. Wszyscy michalici – zarówno przełożeni, jak i podwładni – poprzestają na tym, co konieczne do życia i prowadzenia dzieł właściwych Zgromadzeniu (por. PC 13). Ślub ubóstwa domaga się zależności od przełożonych w używaniu i rozporządzaniu dobrami materialnymi. Bez ich pozwolenia nie można żadnej rzeczy materialnej przyjmować, posiadać, odstępować, darować lub w inny sposób nią dysponować. Współbracia pracują w miarę sił i zdrowia, a uzyskane dochody oddają do kasy wspólnej. Art. 43. Każdy michalita po złożeniu ślubów czasowych lub wieczystych zachowuje prawo własności swego majątku i zdolność nabywania nowego. Wolno profesom dokonywać aktów własności zgodnych z prawem państwowym. Na przeniesienie tytułu własności potrzeba zawsze pozwolenia przełożonego wyższego, a w nagłym wypadku przełożonego domu za zgodą jego rady. Art. 44. Wszystko, cokolwiek profes nabywają własnym staraniem albo ze względu na Zgromadzenie, nabywają dla Zgromadzenia. Wszystko, co im przysługuje z tytułu pensji, zapomogi lub ubezpieczenia, jest nabywane dla Zgromadzenia (kan. 668 § 3 KPK). Art. 45. Przed złożeniem pierwszej profesji należy przekazać, swobodnie wybranemu przez siebie, administratorowi zarządzanie swoimi dobrami oraz w sposób wolny zadysponować ich użytkowaniem i korzystaniem z dochodów. Przed złożeniem wieczystej profesji winien być sporządzony testament, ważny również wobec prawa cywilnego. Na zmianę tych dyspozycji ze słusznej przyczyny, jak również na podjęcie jakiegokolwiek aktu co do dóbr materialnych, profes potrzebuje zezwolenia przełożonego wyższego, a w przypadku naglącej konieczności zezwolenia przełożonego domu za zgodą jego rady, zgodnie z przepisami własnego prawa (kan. 668 § 1 i 2 KPK)”; *Konstytucje Zgromadzenia Świętego Michała Archaniola*, w: *Konstytucje i Dyrektorium Zgromadzenia Świętego Michała Archaniola*, Marki 2013. „Art. 41. Profes nie mogą dysponować samowolnie rzeczami oddanymi im do użytku, bez wyraźnego pozwolenia właściwego przełożonego. W przypadkach nie przewidzianych i nagłych, po rozważeniu sprawy przed Bogiem, wystarczy pozwolenie domyślne. Art. 42. Korzystający z domyślnego pozwolenia jest obowiązany jak najprędzej przedstawić sprawę przełożonemu. Kto wyraźnie narusza w tej materii ślub ubóstwa, ma być napominany, a w razie niepoprawności ukarany. Art. 43. Profes nie będą przetrzymywać pieniędzy ani u siebie, ani u kogokolwiek. Wyjątkowo upoważnia do tego urząd lub uzyskane pozwolenie. Kto otrzymał od przełożonego pieniądze na osobiste wydatki lub potrzeby wspólnoty, niech używa ich zgodnie z przeznaczeniem. Nie przeciągając terminu, powinien rozliczyć się z powierzonej sumy. Współbracia otrzymują tzw. kieszonkowe, o którego wysokości decyduje kompetentny przełożony wyższy za

musi dostosować swoje życie do zakonnej reguły (kan. 598 § 2 KPK). Taka wierność instytucji jest realizacją ideału zakonnego powołania, zgodnie z duchem ośmiu błogosławieństw (por. Mt 5, 3–10)⁴¹. Osoba konsekrowana, naśladowując Chrystusa ubogiego, świadczy o Chrystusie, który wszystko otrzymał od Ojca i w miłości wszystko Mu zwraca (por. J 17, 7.10)⁴².

Pierwszym wyrazem ubóstwa jest strój zakonny. O jego znaczeniu i kwestiach praktycznych z nim związanych wypowiedział się Sobór Watykański II w dekreście *Perfectae caritatis*:

Strój zakonny, jako znak konsekracji, winien być prosty i skromny, ubogi i równocześnie estetyczny, a ponadto zgodny z wymaganiami higieny i przystosowany do aktualnych warunków czasu i miejsca oraz do potrzeb pełnionego posługiwania. Strój, zarówno zakonników, jak i zakonnice, który nie odpowiada tym normom, winien być zmieniony (PC, nr 17).

Również w prawie powszechnym strój właściwy danemu instytucji jest uważany za znak konsekracji i świadectwo ubóstwa (por. kan. 669 KPK).

Korzystanie z dóbr, dysponowanie własnością i dochodami, nabywanie i zarządzanie dobrami przez osobę konsekrowaną oraz relacje na tej płaszczyźnie między zakonnikiem a instytucją reguluje kan. 668 KPK⁴³, który należy

zgodą swojej rady. Art. 44. Przy przenoszeniu się do innego domu współbracia mogą zabrać ze sobą swoją odzież, bieliznę, rękopisy, modlitewniki używane przez nich oraz pomoce naukowe i katechetyczne. Na przewiezienie innych rzeczy – zwłaszcza posiadających większą wartość, muszą uzyskać pozwolenie kompetentnego przełożonego. Przełożeni dopilnują, by wyjeżdżający miał odpowiednie wyposażenie w rzeczy osobiste i potrzebne na przewóz pieniądze”; *Dyrektorium Zgromadzenia Świętego Michała Archanioła*, w: tamże.

⁴¹ Por. V. De Paolis, *La vita consacrata nella Chiesa*, dz. cyt., s. 28.

⁴² Por. tamże, s. 28

⁴³ Kan. 668: „§ 1. Zakonnicy powinni przed pierwszą profesją przekazać, komu zechcą, zarządzanie swoimi dobrami oraz – jeśli konstytucje czego innego nie postanawiają – w sposób wolny zadysponować ich użytkowaniem i korzystaniem z dochodów. Przynajmniej przed złożeniem wieczystej profesji mają sporządzić testament, ważny również wobec prawa świeckiego. § 2. Na zmianę tych dyspozycji ze słusznej przyczyny, jak również na podjęcie jakiegokolwiek aktu co do dóbr materialnych, potrzebują zezwolenia kompetentnego przełożonego, zgodnie z przepisami własnego prawa. § 3. Cokolwiek zakonnik nabywa własnym staraniem, ale ze względu na instytucję, nabywa to dla instytucji. Wszystko, co mu przysługuje z tytułu pensji, zapomogi lub ubezpieczenia, jest nabywane dla instytucji, chyba że własne prawo co innego postanawia. § 4. Kto z racji natury swego instytucji powinien całkowicie zrzec się swoich dóbr, tego zrzeczenia winien dokonać w formie ważnej także w miarę możliwości wobec prawa cywilnego, przed profesją wieczystą, ważnego od dnia złożenia profesji. To samo powinien uczynić profes ślubów wieczystych, który według przepisów własnego prawa chciałby, za zezwoleniem najwyższego przełożonego, zrzec się w części lub w całości własnych dóbr. § 5. Profes, który ze względu na naturę swego instytucji zrzecł się całkowicie swoich dóbr, traci zdolność nabywania i posiadania, stąd nieważnie podejmuje

analizować wraz z normami ujętymi w kan. 598 § 1, kan. 600 oraz kan. 639 § 2–3 KPK.

Kan. 668 zawiera dwie grupy norm. Pierwsza z nich, o charakterze ogólnym, dotyczy niektórych aktów, które członkowie instytutu powinni wykonać i które podlegają ewentualnym zmianom, na przykład: cesja administracji dóbr, dyspozycje dotyczące używania i korzystania z dochodów, testament i jego zmiana (§ 1–3). Druga grupa norm dotyczy instytutów praktykujących ubóstwo w surowszej formie (§ 4–5)⁴⁴. Według przepisów zawartych w kan. 668, na mocy ślubu ubóstwa, w normalnych warunkach zakonnik nie traci prawa własności, ale nie może administrować dobrami bez zależności od przełożonych⁴⁵.

Z paragrafu 1 wynika, że kandydat do złożenia profesji winien przed pierwszymi ślubami powierzyć administrację swoimi dobrami, korzystanie z nich i z dochodów, które przynoszą, osobie wybranej w sposób wolny, zachowując normy prawa własnego. Także instytut może zostać wybrany jako podmiot administrujący dobrami zakonnika. Zrzeczenie się dotyczy wszelkiego rodzaju dóbr (także kredytów i innych dóbr ekwiwalentnych, tytułów do prawa własności itp.). Obowiązek ten spoczywa bezpośrednio na poszczególnych członkach instytutu, podczas gdy przełożeni, na mocy swego urzędu, winni przynaglać ich do jego spełnienia⁴⁶.

Chociaż kanon nie precyzuje, że owe akty dyspozycyjne powinny być wykonane zgodnie z normami prawa cywilnego, to jest to oczywiście dopuszczalne, a nawet wskazane. Przede wszystkim jednak muszą być one ważne wobec prawa własnego instytutu. Gdyby instytut nie posiadał takich regulacji, należy kierować się zwyczajem i praktyką, jaką w tym zakresie posiada wspólnota. Ważne wobec prawa są także akty dyspozycyjne, które zostały dokonane przed wstąpieniem członka do instytutu, jeśli tylko pozwala na to prawo cywilne⁴⁷.

akty przeciwne ślubowi ubóstwa. Co jednak przechodzi na niego po dokonaniu zrzeczenia, przechodzi na instytut zgodnie z własnym prawem”.

⁴⁴ Por. Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, dz. cyt., s. 104.

⁴⁵ Por. E. Gambari, *Vita religiosa oggi*, Roma 1983, s. 295–322, 583–594; tenże, *I religiosi nel Codice. Commento ai singoli canoni*, Milano 1986, s. 196–211, 294–300; J. Torres, *I beni degli IVCR*, Roma 1994, s. 1–81; J. Beyer, *Il diritto della vita consacrata*, Milano 1989, s. 361–365; V. De Paolis, *I beni temporalis della Chiesa*, Bologna 2011, s. 503–508; J. Andres, *Le forme di vita consacrata*, Roma 2008, s. 483–506.

⁴⁶ Por. Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, dz. cyt., s. 105.

⁴⁷ Por. tamże.

W tym samym paragrafie 1 kan. 668 zostało zapisane, że zakonnicy powinni przynajmniej przed złożeniem profesji wieczystej sporządzić testament, który byłby ważny także w świetle prawa cywilnego. Jak zauważają niektórzy autorzy, obowiązek ten nie istnieje w przypadku, gdy zakonnik nie posiada żadnych dóbr na własność. Czuwanie nad aktualizacją testamentu przez członka instytutu należy do właściwego przełożonego⁴⁸.

Paragraf 2 omawianego kanonu precyzuje, że zmian dyspozycji dotyczących administrowania dobrami albo treści testamentu można dokonać tylko dla słusznej przyczyny i za pozwoleniem kompetentnego przełożonego. Kompetencję tę ustalać winno prawo własne. Modyfikacje dyspozycji mogą być przeprowadzone częściowo lub zupełnie, poprzez zastąpienie istniejących dokumentów ich nowymi wersjami⁴⁹.

W paragrafie 3 kan. 668 zawarto regulacje odnoszące się do dóbr, które zakonnik uzyskuje jako owoc swojej pracy, ale na rzecz instytutu (*propria acquirit industria* – „nabywa własnym staraniem”). Łaciński termin *industria* można rozumieć tu jako: praca, zdolność, inteligencja, staranność, przedsiębiorczość, artyzm, siła itp. Tak zdobyte dobra, stając się dobrami kościelnymi, powinny zostać spożytkowane zgodnie z kościelnymi celami, w tym przypadku celami instytutu (kan. 1257 § 1).

Podobnie na rzecz instytutu, z zachowaniem prawa własnego, przechodzą świadczenia, które zakonnik nabywa z tytułu wypłaty, emerytury, renty, zapomogi, ubezpieczenia itp., o ile służą jego utrzymaniu i zaspokojeniu jego potrzeb. Wszystkie inne dochody, które nie mieszczą się w tych dwóch kategoriach celów, jak na przykład spadek lub darowizna dokonana imiennie na rzecz danego zakonnika, stanowią majątek określonej w ten sposób osoby konsekrowanej, która nie utraciła prawa do otrzymywania i posiadania dóbr materialnych. Prawo własne powinno regulować postępowanie w takich sytuacjach, tak aby uniknąć wszelkiego rodzaju wątpliwości, nieporozumień czy niesprawiedliwości. Jeśli normy danego instytutu nie postanawiają inaczej, należy w tym wypadku stosować przepis analizowanego kanonu⁵⁰.

Warto wspomnieć, że tytulariuszem świadczeń, o których wyżej, niezależnie od ich charakteru, jest zawsze osoba fizyczna, której one przysługują, a nie instytut, do którego została prawnie włączona. Beneficjent przekazuje wartość świadczenia na rzecz instytutu, który ma obowiązek „zapewnić swoim członkom wszystko, co zgodnie z postanowieniami konstytucji konieczne jest

⁴⁸ Por. tamże.

⁴⁹ Por. tamże, s. 106.

⁵⁰ Por. tamże.

do osiągnięcia celu związanego z ich powołaniem” (kan. 670 KPK). Oddając środki, zakonnik nie przekazuje tym samym tytułu do świadczenia, które ma zawsze charakter personalny⁵¹.

Prawo własne instytutu powinno zawierać także postanowienia dotyczące różnego rodzaju świadczeń związanych z ubezpieczeniami zakonników (zdrowotnymi, społecznymi, odszkodowawczymi), mając na uwadze przepisy prawa państwowego. W regulacjach należy uwzględnić:

- a) określenie osoby prawnej, na którą przechodzą świadczenia (dom zakonny, prowincja itd.);
- b) określenie dóbr, które mogą stanowić majątek własny zakonnika z tytułu ubezpieczenia oraz te, które stanowią dobro wspólne instytutu;
- c) określenie procedur, których należy przestrzegać, oraz sankcji za ich nieprzebrzeżenie w przypadku uzyskania środków niezgodnie z przepisami prawa kanonicznego powszechnego lub prawa własnego instytutu⁵².

Dwa ostatnie paragrafy kan. 668 KPK dotyczą instytutów, które w swojej regule bardziej rygorystycznie odnoszą się do przestrzegania ślubu ubóstwa, poprzez zupełne zrzeczenie się przez zakonników prawa do posiadania jakichkolwiek dóbr materialnych z chwilą złożenia profesji wieczystej (por. § 4)⁵³. Powinno być ono ważne, w miarę możliwości, także w świetle prawa państwowego, ale w praktyce regulacje cywilne nie znają takich konstrukcji.

W końcowym paragrafie 5 kan. 668 KPK prawodawca wypowiada się na temat niezdolności do nabywania i posiadania dóbr oraz dokonywania nieważnie aktów przeciwnych ślubowi ubóstwa przez zakonnika, który zrzekł się całkowicie swoich dóbr, zgodnie z naturą swego instytutu, nie zaś przez tego, który uczyniłby to z własnej woli bez wymagań ze strony prawa własnego⁵⁴.

Na koniec warto zauważyć, że wyrazem zakonnego ubóstwa jest także życie kontemplacyjne w klauzurze (por. VC, nr 59). W ten sposób mnisi i mniszki nie tylko wyrzekają się całkowicie korzystania z dóbr materialnych, ale także relacji do świata. Jest ona bardzo szczegółowo określona w dokumentach Stolicy Apostolskiej oraz w konstytucjach instytutów kontemplacyjnych. Całkowite poświęcenie się Bogu w życiu kontemplacyjnym oznacza fizyczne oddzielenie

⁵¹ Por. tamże.

⁵² Por. tamże.

⁵³ Kan. 668 § 4: „To samo powinien uczynić profes ślubów wieczystych, który według przepisów własnego prawa chciałby, za zezwoleniem najwyższego przełożonego, zrzec się w części lub w całości własnych dóbr”.

⁵⁴ Por. Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, dz. cyt., s. 107.

od świata, ograniczenie w korzystaniu ze środków społecznej komunikacji oraz ograniczone i poddane władzy kościelnej zasady opuszczania klasztoru oraz wchodzenia do niego⁵⁵.

Opisane szczegółowo normy mogą sprawiać wrażenie jurydycznego podejścia do ślubu ubóstwa, które przeciwstawia się teologicznemu rozumieniu powołania do życia konsekrowanego i naśladowania Chrystusa na drodze rad ewangelicznych w duchu wolności i wiary. Jak bowiem zauważa Tomasz Gałkowski, „dla człowieka, który decyduje się na pozytywną odpowiedź na Boże powołanie, wiążąca pozostaje wiara”⁵⁶. Jednakże, kontynuuje autor, prawo stanowione w Kościele wynika z przekonania, że jest słuszne i ma swoją podstawę w wymogach Ewangelii i wiary, której wyznawanie zmierza do budowania wspólnoty. Dlatego też w kodeksie istnieją normy dotyczące sposobów poznania Chrystusa i wymogów wiary, które odnoszą się bezpośrednio do osób konsekrowanych, w tym te dotyczące ślubu ubóstwa. Prawne unormowania obowiązków osób konsekrowanych należy

rozumieć w szerszym aspekcie podejmowania zachowań zgodnych z prawem, u podstaw których znajduje się wyznawana wiara i przyjęty styl życia. (...) Prawo kanoniczne nie ogranicza wolności wiary, lecz ją wyraża. Osoby konsekrowane, przestrzegając normy kanonicznej, stają się świadkami wolności, gdyż dobrowolnym aktem decydują się na uległość podyktowaną miłością⁵⁷.

5. Wspólnotowe świadectwo ubóstwa

W odniesieniu do naśladowania Chrystusa ubogiego w życiu instytutu jako całej wspólnoty, a także jako wzoru dla życia zakonnego, pojmowanego jako stała forma obecności wiernych w Kościele, jako podstawowe kryterium należy wymienić wierność charyzmatowi. Jak poucza Kongregacja w dokumencie *Ekonomia w służbie charyzmatu i misji*:

Dary otrzymane od Boga nazywają się charyzmatami, z greckiego *charis* pochodzącego od czasownika *charizomai*, który oznacza: ofiarować, być hojnym, wspaniałomyślnym, dawać darmo. Termin *charisma* w Nowym Testamencie jest używany tylko w odniesieniu do darów pochodzących od Boga. Żaden pojedynczy charyzmat nie jest darem przyznanym wszystkim, lecz darem szczególnym, którego Duch udziela „tak jak chce” (1 Kor 12, 11) (nr 1).

⁵⁵ Por. Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Instrukcja o życiu kontemplacyjnym i klauzurze mniszek „Verbi sponsa”*, Poznań 1999, nr 11, 14.

⁵⁶ T. Gałkowski, *Prawo kanoniczne w życiu osób konsekrowanych*, w: *Prawo kanoniczne pomocą osobom konsekrowanym w dążeniu „ad perfectam caritatem”*, dz. cyt., s. 35.

⁵⁷ Tamże, s. 36–37.

W rzeczywistości życia konsekrowanego dar ten jest rozumiany przede wszystkim jako charyzmat, który otrzymał od Ducha Świętego założyciel danej wspólnoty i który jej przekazał, dając początek konkretnej formie życia wspólnotowego.

To właśnie wierność charyzmatowi założycielskiemu oraz ukształtowanemu przez niego duchowemu dziedzictwu każdego instytutu wraz z wymaganiami ewangelicznymi stanowi pierwsze kryterium oceny decyzji dotyczących zarządzania dobrami materialnymi⁵⁸.

W prawie własnym instytutu należy określić, zgodnie z jego specyfiką i typologią, formy praktykowania ubóstwa przez całą wspólnotę, ze względu na prowadzone dzieła i powierzoną misję, aby w ten sposób dokonać praktycznej aplikacji norm dotyczących praktykowania ubóstwa adekwatnie do charyzmatu instytutu⁵⁹.

Istotne jednak, aby w zmieniających się warunkach życia stale odczytywać na nowo zgodność misji z charyzmatem. Jednocześnie, jak przestrzega Kongregacja, „dzieł nie należy utożsamiać z misją”. One bowiem „stanowią sposób, w jaki misja się uwidacznia, są jej rezultatem, lecz nie wyczerpują jej, ani nie określają. (...) Dzieła mogą się zmieniać, podczas gdy misja pozostaje wierna początkowej intuicji charyzmatycznej, ucieleśniającej się dziś” (ESCM, nr 23).

A zatem zmieniają się formy pracy, instytucje i dzieła prowadzone przez zakon, ponieważ zmieniają się czasy, nadal jednak pozostaje w mocy świadectwo życia ubogiego, które według adhortacji *Vita consecrata*, razem z czystością i posłuszeństwem, jest profetyczną prowokacją dla dzisiejszego świata⁶⁰.

⁵⁸ Por. P. Kaleta, *Wytyczne Stolicy Apostolskiej dotyczące zarządzania dobrami w instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostolskiego*, „Prawo Kanoniczne” 60 (2017), nr 1, s. 65–66.

⁵⁹ Por. Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, dz. cyt., s. 102.

⁶⁰ VC, nr 90: „W rzeczywistości ewangeliczne ubóstwo jest nie tylko służbą ubogim, ale przede wszystkim wartością samą w sobie, jako że przez naśladowanie Chrystusa ubogiego odwołuje się do pierwszego Błogosławieństwa. Jego podstawowy sens polega na świadczeniu o tym, że Bóg jest prawdziwym bogactwem ludzkiego serca. Dlatego właśnie ewangeliczne ubóstwo przeciwstawia się z mocą bałwochwalcemu kultowi mamony i staje się proroczym wołaniem skierowanym do społeczeństwa, które żyjąc w wielu częściach świata w dobrobycie, jest wystawione na niebezpieczeństwo utraty poczucia umiaru i świadomości istotnej wartości rzeczy. Dlatego bardziej niż w innych epokach wołanie to znajduje posłuch także u tych, którzy zdając sobie sprawę z ograniczoności zasobów naszej planety, domagają się poszanowania i ochrony stworzenia przez ograniczenie konsumpcji, zachowanie trzeźwego umiaru i wyznaczenie stosownych granic własnym pragnieniom. Od osób konsekrowanych oczekuje się zatem odnowionego i zdecydowanego świadectwa ewangelicznego wyrzeczenia i umiarkowania, wyrażającego się w braterskim stylu życia inspirowanym zasadami prostoty i gościnności, tak aby mógł być on również przykładem

To właśnie świadectwo życia ubogich zakonników jest najbardziej widocznym przejawem naśladowania Chrystusa ubogiego. W kan. 634 § 2 KPK zawarto wezwanie do wszystkich instytutów, prowincji i domów zakonnych, które „powinny unikać (...) wszelkiego luksusu, nadmiernego zysku i gromadzenia dóbr”. Jest to dyrektywa o charakterze duchowym i prawnym zarazem, wzywająca do wspólnotowego świadectwa ubóstwa. Powinno ono uwzględniać wymagania czasu i miejsca, w których funkcjonuje instytut, sposoby apostołatu oraz charakter prowadzonych dzieł. Dla niektórych z nich, takich jak szkoły, szpitale, wydawnictwa, ośrodki, domy pielgrzymia itd., nowoczesne urządzenia, maszyny, drogie technologie będą niezbędne. Rozważanie zasadności zakupów, kontrola ich eksploatacji i prowadzenie odpowiedniej polityki finansowej i fiskalnej, aby była ona zgodna z charyzmatem i celem zgromadzenia, a także odpowiadała wymogom prawa państwowego, należy jednak do przełożonych wyższych oraz do instytucji ekonomicznych instytutów⁶¹.

Swoistym „kapitałem” każdego instytutu są charyzmaty jego poszczególnych członków. Każda osoba oddaje mu swoje zdolności, co dla życia wspólnotowego ma istotne znaczenie. Wspólnota dzieli się ze sobą nie tylko dobrami materialnymi, ale także swoimi predyspozycjami, talentami. Jak zauważa Ambroży Skorupa, charyzmaty zakonne mogą być realizowane we wspólnocie przez konkretne osoby⁶².

Niektóre instytuty, tzw. zakony żebrzące (por. 1265 § 1 KPK), dziś nazywane bardziej bractwami apostołskimi, utrzymały prawo kwestowania. Jednak także ono może zostać ograniczone przez odpowiednie normy wydane przez konferencje biskupów (por. 1265 § 2 KPK).

Cnota umiarkowania w odniesieniu do sfery ekonomicznej, nakazująca unikać bogactwa i wszelkiego nadmiaru oraz gromadzenia środków nieproporcjonalnych do potrzeb i celów apostołskich wspólnoty, pozostaje zawsze aktualna⁶³. To ograniczenie ma swoje źródło w nauczaniu Chrystusa, które po-

dla tych, którzy są obojętni na potrzeby bliźnich. To świadectwo winno oczywiście łączyć się ze szczególnym umiłowaniem ubogich i wyrażać się zwłaszcza przez dzielenie z najbiedniejszymi ich warunków życia. Niemało jest wspólnot, które żyją i działają wśród ubogich i odepchniętych przez społeczeństwo, dzielą ich życie i doświadczają tych samych cierpień, problemów i zagrożeń”.

⁶¹ Por. Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, dz. cyt., s. 110.

⁶² Por. A. Skorupa, *Formy realizacji ewangelicznej rady ubóstwa w instytutach życia konsekrowanego*, w: *Prawo kanoniczne pomocą osobom konsekrowanym w dążeniu „ad perfectam caritatem”*, dz. cyt., s. 101.

⁶³ Por. Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, dz. cyt., s. 111.

wtarza Sobór Watykański II, wskazując na poprzeszawanie na tym, co rzeczywistość jest do życia i apostołskiej działalności konieczne⁶⁴.

Wezwania te wymagają od wspólnot zakonnych określonego stylu życia, w którym, jak podkreśla Kongregacja, powtarzając za papieżem Franciszkiem, „wstrzemięźliwość przeżywana świadomie i w wolności wyzwala (...). Nie jest gorszym życiem, nie jest mniejszą intensywnością, ale całkiem odwrotnie”. Ubóstwo konsekrowanych ma na celu świadczenie „o tym, że Bóg jest prawdziwym bogactwem ludzkiego serca, wyznawanie, że z Chrystusem posiada się »majętność lepszą i trwającą« (Hbr 10, 34)”: wiara w Niego nadaje życiu „nową podstawę, nowy fundament, na którym człowiek może się oprzeć” (ECSM, nr 8). Jest to zatem nowa jakość życia, charakteryzująca się tak bardzo potrzebnymi w czasach nieposkromionego konsumpcjonizmu prostotą, wstrzemięźliwością, skromnością życia. Jest to droga do wolności od presji posiadania dóbr za wszelką cenę, która charakteryzuje w szczególności sposób młode pokolenie.

Wspólnotowe świadectwo ubóstwa, oprócz profetycznego znaku zapowiadającego życie wieczne, posiada również określony cel, który jest przypomniany w kolejnych dokumentach Kościoła. Został on także jasno sprecyzowany w kan. 640 KPK: „Uwzględniając miejscową sytuację, instytucje powinny starać się dawać niejako zbiorowe świadectwo miłości i ubóstwa oraz stosownie do możliwości przeznaczać część własnych dóbr na potrzeby Kościoła, jak również pomoc w utrzymaniu osób potrzebujących”.

Dzielenie się dobrami, ze szczególnym uwzględnieniem osób potrzebujących, a więc działalność charytatywna, w szerokim znaczeniu tego pojęcia, wpisuje się w naśladowanie samego Chrystusa, w którego nauczaniu i życiu ludzie ubodzy zajmowali centralne miejsce⁶⁵.

Przeznaczanie części wypracowanych przez instytucje środków powinno odbywać się z poszanowaniem zasady sprawiedliwości i słuszności. Pomoc ta ma być rozdzielana „według potrzeby”, tak jak czyniły to pierwsze wspólnoty chrześcijańskie (por. Dz 2, 42–47; 4, 32–37) i do czego wzywał św. Paweł w swoich listach (por. 1 Kor 16, 1–4; Rz 15, 25–28; 2 Kor 8–9).

⁶⁴ Por. A. Skorupa, *Formy realizacji ewangelicznej rady ubóstwa w instytucjach życia konsekrowanego*, dz. cyt., s. 102.

⁶⁵ W Biblii można wyróżnić kilka fundamentalnych tematów, które wskazują na naczelną rolę ubogich oraz prymat rzeczywistości królestwa Bożego przed życiem doczesnym. Są to: głoszenie Dobrej Nowiny ubogim (Iz 61, 1; Łk 4, 18), porzucenie dóbr i pójście za Jezusem (Łk 14, 33; 18, 22; Mk 10, 22), błogosławieństwo ubogich (Mt 5, 3), troska Boga o ubogich (Mt 6, 25–34).

Takie działanie, które bynajmniej nie zdezaktualizowało się w naszych czasach, *Ekonomia w służbie charyzmatu i misji* nazywa „Ewangeliczną ekonomią współdzielenia i komunii” (ESCM, rozdz. I, s. 30). Autorzy wzywają instytuty zakonne do poszukiwania nowych „sposobów rozumienia ekonomii i postępu”.

Braterstwo, solidarność, sprzeciw wobec obojętności, darmowość, są najbardziej podstawowym środkiem zaradczym na konflikty, również ekonomiczne, i punktem wyjścia do budowania społeczeństwa sprawiedliwego i równego, które ma na celu odzwierciedlenie – na ile to możliwe – ostatecznej ojczyzny, którą będzie „nowe niebo i nowa ziemia, w których będzie mieszkała sprawiedliwość” (1 P 3, 13) (ESCM, nr 16).

To właśnie sprawiedliwość, tak bardzo kanonicznoprawna zasada, stoi u podstaw dzielenia się przez instytuty zakonne dobrami materialnymi z potrzebującymi. Dykasteria nazywa to „przywracaniem sprawiedliwości”, a osoby konsekrowane wzywa do przyswojenia sobie „duchowości oddawania” tego, co zostało im darmo darowane przez Boga dla służby braciom. Wśród tych darów wylicza się życie, zdolności, czas i dobra, którymi posługują się zakonnicy (por. ESCM, nr 11). Solidarność z ubogimi jest wyborem „podążania za Chrystusem ubogim, który prowadzi do wyboru na rzecz ubogich” (tamże, nr 10).

Również kan. 1254 KPK, zawarty w księdze V, poświęconej dobrom doczesnym Kościoła, przyznając mu wrodzone prawo ich nabywania, posiadania, zarządzania i alienacji, wskazuje na właściwe cele, jakie osiąga on dzięki realizacji tych uprawnień⁶⁶. Wśród nich swoje miejsce znajduje także „prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych” (§ 2). W sensie pozytywnym apostołat i miłość, o których wspomina prawodawca, wyraża się w przeznaczaniu pewnej części własnych dóbr na potrzeby Kościoła, a zwłaszcza na zarządzanie potrzebom ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji. Wiele instytutów realizuje ten cel zgodnie ze swoim powołaniem, o czym Jan Paweł II przypomina w przywoływanej już wielokrotnie adhortacji *Vita consecrata*, wskazując na działalność zakonów w obszarze szpitalnictwa, szeroko pojętej pomocy społecznej oraz szkolnictwa (por. VC, nr 81), które są przecież zwyczajnym obowiązkiem państwa.

Reasumując, należy stwierdzić, że każdy instytut jako społeczność powinien być znakiem ewangelicznego ubóstwa, które wyraża się we wspólności dóbr, skromnym mieszkaniu, prostym stylu życia i odżywiania się. Instytuty

⁶⁶ Kan. 1254 KPK: „§ 1. Kościół katolicki na podstawie prawa wrodzonego, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać i alienować, dla osiągnięcia właściwych sobie celów. § 2. Celami zaś własnymi są głównie: organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych”.

opierają swoje utrzymanie na pracy zakonników, którzy powinni przejawiać pracowitość i odpowiedzialność, oszczędność i cierpliwość wobec braków materialnych. Duch ubóstwa nakazuje solidarność z ubogimi, ofiarne wspieranie cierpiących nędzę i pomoc w osiągnięciu przez nich lepszych, godniejszych warunków życia, które sprzyjają pokojowi, sprawiedliwości społecznej i powszechnemu braterstwu.

Do tak rozumianego ubóstwa wspólnotowego prowadzi formacja, która „pomaga wejść w zdecydowany proces rozeznania, oczyszczenia i reformy”. Uruchomienie procesów formacyjnych w wymiarze ekonomicznym oznacza wychowywanie do właściwego posługiwania się środkami materialnymi, tak aby stawać się „świadkami odmiennego sposobu czynienia, działania, życia. W tym celu niezbędne jest odpowiednie przygotowanie w świetle społecznej nauki Kościoła” (ESCM, nr 19). Formacja ta musi zatem prowadzić do naśladowania Chrystusa ubogiego jako ideału życia według rad ewangelicznych.

Zakończenie

Doskonałym wzorem ewangelicznej rady ubóstwa jest sam Chrystus Pan, którego całe życie i działalność koncentrowały się na pełnieniu woli Ojca i służeniu innym. Stąd też życie zakonne w wymiarze tak wspólnotowym, jak i osobistym ma dążyć do tego ideału, poprzez odzwierciedlanie ubóstwa Chrystusa w stylu życia i w apostołacie, w którym szczególne miejsce musi zająć działalność charytatywna.

Wynika to także z samego przykładu Jezusa, dla którego ubodzy i będący w potrzebie znajdowali się w centrum nauczania i zbawczego działania. Potwierdzeniem tego są liczne miejsca w Ewangelii, a także praktyka życia pierwszych wspólnot chrześcijańskich, które gromadziły dobra i rozdzielały je „według potrzeby” swoim członkom.

Chrystocentryczny charakter życia konsekrowanego nadaje mu właściwy kierunek i chroni przed stawianiem się stowarzyszeniem religijnym lub też organizacją realizującą wzniosłe cele, także te charytatywne. Podobnie jak cały Kościół, instytut zakonny jest wspólnotą wszczepionych w Chrystusa, która odzwierciedla społeczny charakter zbawienia.

Jego głównym zadaniem jest naśladowanie Chrystusa na drodze rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa. W niniejszym studium uwaga została skoncentrowana na radzie ubóstwa, której poświęcony został dokument wydany przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego *Ekonomia w służbie charyzmatu i misji*.

Chociaż ta sama rada ubóstwa ślubowana jest przez wszystkich zakonników, to już praktyczna jej realizacja różni się w zależności od charyzmatu danej wspólnoty, który jest podstawą wierności zakonowi. Charyzmat założycielski, charakter i rodzaj posługi instytutu decydują o stylu jego życia. Niektóre regulujące go normy znajdujemy w prawie powszechnym, inne należy uszczegółowić w prawie własnym poszczególnych instytutów. Dla ukazania podstaw do naśladowania wzoru Chrystusa ubogiego należało więc przywołać i wyjaśnić niektóre aspekty norm kanonicznych odnoszących się zarówno do osobistego życia osób konsekrowanych, jak i do całej wspólnoty.

W dzisiejszych czasach istotny wpływ na realizację tej rady przez poszczególnych zakonników oraz dawanie świadectwa życia ubogiego przez całą wspólnotę mają warunki, w jakich przychodzi te zadania spełniać. Wśród najważniejszych dokument watykańskiej dykasterii wymienia: spadek powołań, kryzys ekonomiczny oraz zmiany w sferze kultury i wartości. W takich okolicznościach życie zakonne musi szukać nowych form i reguł praktykowania ubóstwa, z jednoczesnym poszanowaniem pozytywnych doświadczeń z przeszłości. Dla instytutów życia zakonnego oznacza to bycie „dobrymi zarządcami” charyzmatów otrzymanych od Ducha Świętego, również poprzez właściwą postawę wobec dóbr materialnych.

Dla realizacji tego zadania należy wciąż zwiększać świadomość w kwestii znaczenia materii ekonomicznej i jej właściwego przeznaczenia. W czasach naznaczonych konsumpcjonizmem sfera ta nie pozostaje bez wpływu także na życie zakonne. Stąd niniejsza refleksja, która ma posłużyć przynagleniu instytutów życia zakonnego, tak w sferze osobistej, jak i wspólnotowej, do nowego spojrzenia na dobra doczesne w służbie charyzmatu i misji.

Bibliografia

Źródła

- Concilium Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, 21 listopada 1964, AAS 57 (1965), s. 5–71; tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 21 listopada 1964, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2012, s. 104–166.
- Concilium Vaticanum II, Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae *Perfectae caritatis Dominus*, 28 października 1965, AAS 58 (1966), s. 702–712; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej odnowie życia

- zakonnego *Perfectae caritatis*, 28 października 1965, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2012, s. 264–275.
- Concilium Vaticanum II, *Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis*, 7 grudnia 1965, AAS 58 (1966), s. 991–1024; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o posłudze i życiu kapłanów Presbyterorum ordinis*, 7 grudnia 1965, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2012, s. 487–517.
- Conferenza Italiana Superiori Maggiori, *Questioni attuali per la vita e il governo degli Istituti di vita consacrata*, Bologna 2017.
- Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La vita religiosa nell'insegnamento della Chiesa i suoi elementi essenziali negli istituti dediti alle opere di apostolato*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/rc_con_ccsclife_doc_31051983_magisterium-on-religious-life_it.html (dostęp: 15 października 2019).
- Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *Direttive sulla formazione negli istituti religiosi*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/rc_con_ccsclife_doc_02021990_directives-on-formation_it.html (dostęp: 15 października 2019).
- Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *Economia a servizio del charisma e della missione*, Città del Vaticano 2018; tekst polski: Kongregacja do spraw Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Ekonomia w służbie charyzmatu i misji. Boni dispensatores multiformis gratiae Dei (1 P 4, 10). Ukierunkowania*, Niepokalanów 2019.
- Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *Lettera Circolare Linee orientative per la gestione dei beni negli Istituti di vita consacrata e nelle Società di vita apostolica*, Città del Vaticano 2014; tekst polski: Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *List okólny Wytyczne dotyczące zarządzania dobrami w Instytutach Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeniach Życia Apostolskiego*, <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/kongregacja-instytutow-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszen-zycia-apostolskiego/listy-kongregacja-instytutow-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszen-zycia-apostolskiego/2014-08-02-list-okolny-wytyczne-dotyczace-zarzadzania-dobrami-w-instytutach-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszeniach-zycia-apostolskiego-45437/> (dostęp: 12 października 2019).
- Franciszek, *Homilia podczas Mszy św. z biskupami, kapłanami i osobami konsekrowanymi w czasie podróży apostolskiej do Sri Lanki i na Filipiny*, 16 stycznia 2015, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/homilie/filipiny-lev_16012015.html (dostęp: 12 października 2019).
- Ioannes Paulus II, *Adhortatio apostolica Vita consecrata*, 25 czerwca 1996, AAS 88 (1996).
- Kongregacja do spraw Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Młode wino, nowe bukłaki. Życie konsekrowane od Soboru Watykańskiego II i wyzwania nadal otwarte. Ukierunkowania*, Warszawa 2017.

Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Instrukcja o życiu kontemplacyjnym i klauzurze mniszek „Verbi sponsa”*, Poznań 1999.

Konstytucje i Dyrektorium Zgromadzenia Świętego Michała Archaniola, Marki 2013.

Paweł VI, Adhortacja apostolska *Evangelica testificatio*, <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/pawel-vi/pawel-vi-adhortacje/adhortacja-apostolska-evangelica-testificatio-wskazania-na-temat-odnowy-zycia-zakonnego-wedlug-nauki-soboru-watykanskiego-ii-20431/> (dostęp: 15 października 2019)

Thomas Aquinas, *Ad Rom.* c, L. 1, n. 819. 10.

Literatura

Andres J., *Le forme di vita consacrata*, Roma 2008.

Beyer J., *Il diritto della vita consacrata*, Milano 1989.

Casas Garcia V., Gonzalez Silva S., *Povertà*, w: *Dizionario Teologico della Vita Consacrata*, Milano 1994, s. 1242–1283.

Crippa L., *Povertà amata, Povertà beata. Riflessioni e orientamenti alla luce del Vaticano II*, Milano 1989.

De Paolis V., *I beni temporali della Chiesa*, Bologna 2011.

De Paolis V., *La vita consacrata nella Chiesa. Edizione rivista e ampliata a cura di Vincenzo Mosca*, Venezia 2010.

Dortel Claudot M., *Povertà*, w: *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, red. C. Corral Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Cinisello Balsamo 1996, s. 812–813.

Gałkowski T., *Prawo kanoniczne w życiu osób konsekrowanych*, w: *Prawo kanoniczne pomocą osobom konsekrowanym w dążeniu „ad perfectam caritatem”*, red. B. Szewczul, Warszawa–Kraków 2015, s. 25–37.

Gambari E., *I religiosi nel Codice. Commento ai singoli canoni*, Milano 1986.

Gambari E., *Vita religiosa oggi*, Roma 1983.

Kaleta P., *Wytyczne Stolicy Apostolskiej dotyczące zarządzania dobrami w instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostolskiego*, „Prawo Kanoniczne” 60 (2017), nr 1, s. 63–76.

Kotyński M., *Wyzwania wobec formacji konsekrowanych w świetle dokumentu „Młode wino, nowe bukłaki”*, w: *Dla młodego wina nowe bukłaki. Życie konsekrowane w trzecim tysiącleciu*, red. E. Korbut, B. Szewczul, Warszawa–Kraków 2018, s. 95–125.

Mosca V., *Povertà e amministrazione dei beni negli istituti religiosi*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 3 (1990), s. 234–263.

Necel W., *Prawo własne instytutu życia konsekrowanego jako funkcja charyzmatyczne obdarowania Kościoła*, Poznań 2006.

Parzyszek C., *Życie konsekrowane w posoborowym nauczaniu Kościoła*, Ząbki 2007.

Pigna A., *La povertà evangelica*, Roma 1985.

Povertà, w: *Dizionario degli Istituti di perfezione*, red. G. Pelliccia, G. Rocca, t. 7, Roma 1984, s. 245–410.

- Recchi S., *Commento a un canone. Il consiglio evangelico della povertà (can. 600)*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 21 (2008), s. 436–443.
- Skorupa A., *Formy realizacji ewangelicznej rady ubóstwa w instytucjach życia konsekrowanego*, w: *Prawo kanoniczne pomocą osobom konsekrowanym w dążeniu „ad perfectam caritatem”*, red. B. Szewczuł, Warszawa–Kraków 2015, s. 95–108.
- Sobański R., *Kościół. Prawo. Zbawienie*, Katowice 1979.
- Sobański R., *Nauki podstawowe prawa kanonicznego*, t. 2: *Teologia prawa kościelnego*, Warszawa 2001.
- Sugawara Y., *Religious poverty. From Vatican Council II to the 1994 Synod of Bishops*, Roma 1997.
- Szewczuł B., *Zasadnicze elementy życia konsekrowanego a „nowe bukłaki” w świetle dokumentu Młode wino, nowe bukłaki. Życie konsekrowane od Soboru Watykańskiego II i wyzwania nadal otwarte. Ukierunkowania*, w: *Dla młodego wina nowe bukłaki. Życie konsekrowane w trzecim tysiącleciu*, red. E. Korbut, B. Szewczuł, Warszawa–Kraków 2018, s. 63–93.
- Szewczuł B., *Zasadność rewizji konstytucji instytutów zakonnych oraz ich zawartość i forma według dokumentów kościelnych*, „Prawo Kanoniczne” 59 (2016), nr 4, s. 31–48.
- Szewczuł B., *Znaczenie prawa własnego instytutów życia konsekrowanego dla rozwoju duchowego ich członków*, w: *Prawo kanoniczne pomocą osobom konsekrowanym w dążeniu „ad perfectam caritatem”*, red. B. Szewczuł, Warszawa–Kraków 2015, s. 39–60.
- Tatar M., *„Nadzieja zawieść nie może”. Perspektywy życia konsekrowanego*, w: *Dla młodego wina nowe bukłaki. Życie konsekrowane w trzecim tysiącleciu*, red. E. Korbut, B. Szewczuł, Warszawa–Kraków 2018, s. 141–166.
- Torres J., *I beni degli IVCR*, Roma 1994.
- Useros-Carettero M., *„Statua Ecclesiae” y „Sacramenta Ecclesiae” en la Eclesiologia de St. Tomàs*, Roma 1962.

Streszczenie

Chrystus ubogi wzorem ewangelicznej rady ubóstwa dla osób konsekrowanych i instytutów życia konsekrowanego

Z chrystocentrycznej wizji Kościoła, prawa kościelnego i życia konsekrowanego wyłania się obraz Chrystusa ubogiego, który staje się wzorem życia według profesji zakonnej zarówno dla poszczególnych wiernych, jak i całych wspólnot tworzących instytuty, których taki sposób życia jest traktowany jako odrębny stan w Kościele.

Rada ubóstwa, znajdująca się wśród trzech rad ślubowanych przez zakonnik Bogu i Kościołowi, jest zatem odwzorowywaniem postaci Chrystusa, który stoi w centrum życia ślubującego i jego wspólnoty. Dla

zakonnika ubóstwo ma być drogą do osiągnięcia ewangelicznej doskonałości, zaś dla wspólnoty metodą realizacji charyzmatu, formą świadectwa wobec świata oraz narzędziem solidarności i braterstwa z potrzebującymi.

Inspiracją dla artykułu jest dokument Kongregacji Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego z roku 2018 *Ekonomia w służbie charyzmatu i misji*, określony jako *Ukierunkowania*. Należy rozważyć go łącznie z wydanymi wcześniej (w roku 2014) *Wytocznymi dotyczącymi zarządzania dobrami w instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostolskiego*. Oba dokumenty są owocem międzynarodowych sympozjów, organizowanych przez watykańską dykasterię zajmującą się życiem konsekrowanym.

Praktyczna realizacja ubóstwa różni się w zależności od charyzmatu danej wspólnoty, który jest podstawą wierności zakonowi. Charyzmat założycielski, charakter i rodzaj posługi instytutu decydują o stylu jej życia. Niektóre regulujące go normy znajdujemy w prawie powszechnym, inne należy uszczegółowić w prawie własnym poszczególnych instytutów. Dla ukazania podstaw do naśladowania wzoru Chrystusa ubogiego należało więc przywołać i wyjaśnić niektóre aspekty norm kanonicznych odnoszących się zarówno do osobistego życia osób konsekrowanych, jak i do całej wspólnoty.

Summary

Poor Christ – the model of the evangelical counsels of poverty for consecrated persons and institutes of consecrated life

From the Christocentric vision of the Church, church law and consecrated life it reveals the poor Christ, who becomes a model of life according to religious professions both for individual consecrated persons and entire communities forming institutes of consecrated life, as well as for religious life, treated as a permanent state of life in the Church.

The counsel of poverty, which is among the three vow by a religious to God and to the Church, is thus mirroring the life of Christ, who stands at the center of his life and his community. For a religious, poverty is supposed to be a way to achieve evangelical perfection, and for the community in which he lives, a way to realize his charism, a means of testimony to the world and a tool of solidarity and brotherhood with those in need.

The inspiration for this article is a document from the Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life from 2018 "Economics in the service of charism and mission". Referred to as "Orientations", it should be considered together with the "Guidelines for the management of goods in institutes of consecrated life and associations of apostolic life" issued earlier (in 2014). Both documents are the fruit of international symposiums organized by the Vatican Dicastery dealing with the consecrated life.

The practical implementation of the poverty varies depending on the charism of the community, which is the basis of its faithfulness. The founding charism, character and type of the institute's ministry determine the style of its life. Some of the norms regulating it are found in universal law, while others should be detailed in the own law of the individual institutes. In order to show the basis for following the model of the poor Christ, it was necessary to mention and explain some aspects of canonical norms relating to the personal life of consecrated persons and addressed to the whole community and religious life as such.